

„**Kroj** považujem za výsostne umelecké dielo, v tradičnej kultúre rovnako dôležité ako ľudová architektúra, pieseň, rozprávka. Kroje tvorili a zdokonaľovali celé generácie ľudových umelcov, až nadobudli svoju vrcholnú formu, s akou som sa stretol po prvej svetovej vojne. Taký kroj je od hlavy po päty, od celku až do poslednej nitky, celou výstavou ušľachtilej krásy, vybrúseného jemného zmyslu pre tvar, farbu, materiál, a priam ideálnou harmóniou všetkých svojich zložiek. Človek v kroji nebol anonymný. Svojím odevom hlásal príslušnosť k určitej dedine, ku konkrétnemu ľudskému a duchovnému spoločenstvu. Zároveň sa cítil byť viazaný jeho zvyklosťami, morálkou a mal povinnosť zachovávať dobré meno svojho spoločenstva. Kroj duchovne spájaj ľudí. Každý mal právo nosiť krásny kroj, ktorý ho povznášal, dával dôstojnosť, noblesu.“

Karol Plicka

KOŠELISKO NA KOLIESKU

Je názov projektu, zámerom ktorého je nielen oživiť ľudový odev, konkrétne **kokavský kroj**, ale postupne sa dopracovať k tomu, aby sa Koliesko stalo skutočným „festivalom v krojoch“. Kroj pochopiteľne patrí na folklórny festival, ale my – **Novohradské osvetové stredisko v Lučenci** - sme začali písať tradíciu, aby nielen účinkujúci, ale aj samotní návštevníci festivalu prichádzali oblečení v krojoch. Alebo aspoň v niektorej jeho časti. Minulý rok sme začínali od hlavy a predstavili sme klobúk. V tomto, teda už druhom ročníku, prezentujeme ďalšiu časť ľudového odevu, a to mužskú **košeľu**.

V prípade **mužských krojov** rozlišujeme tri hlavné varianty krojov: plátenné, súkenné a keprové kroje a takzvané spodné oblečenie. Plátenný kroj pozostával zo širokých plátenných gätí, košeľa so širokými rukávami a zástery.

Súčasťami súkenného kroja boli úzke súkenné nohavice a košeľa so širokými rukávami. Keprový odev sa skladal z úzkych keprových nohavíc a košeľa bez rukávov, rukávov v podobe krátkej košeľa, sukne a zástery.

Miroslav Moncoľ, Ján Kroták, Pavel Bielčík

Plátenná mužská košeľa patrí medzi vývojovo najstaršie časti mužského odevu. Nositeľom lokálnych špecifik je okrem iných výzdobných prvkov,

najmä **výšivka**, jej techniky, farebnosť a ornamentika. V Kokave nad Rimavicou prevláda krížik.

Kokavčan, Štefan Repčok napísal, že sviatočná košeľa mala na prsiach výšivku, a to buď modrú alebo červenú, vyšitú typickou technikou - krížikom. (Výšivka mohla byť jednofarebná, modrá alebo červená, vyšitá „kovaskou“ technikou – krížikom. Vzor bol vždy geometrický. Staršie košele mali široké, voľné rukávy, novšie už mali manžety – „obausoke“)

Pavel Bielčík, Juraj Kubinec, Juraj Beracko

Krížik je najrozšírenejšou technikou šitou podľa počítaných nití. Krížik sa vyšival niekoľkými spôsobmi z lícnej strany plátna, a to cez dve až štyri osnovné a útkové nite v závislosti od hrúbky a hustoty podkladu. Výnimku tvorila oblasť Krupiny, kde sa krížik vyšival z rubovej strany plátna. Šije sa sprava doľava cez rovnaký počet osnovných a útkových nití. Prvý steh sa položí zľava doprava uhlopriečne nahor.

Ihlou sa naberie vodorovným smerom sprava doľava základný počet nití a vypichne sa. Druhý steh sa položí krížom cez prvý steh, vodorovne sa vypichne sprava doľava a naberie sa dvojnásobný počet základných nití.

Vyšívanie je ozdobovanie, spravidla plátna, stehmi a ozdoba vzniknutá vyšívaním je vlastne výšivka. Vyšívanie sa dá robiť ručne alebo na stroji. Pri ručnom vyšívaní je plátno, na ktoré sa vyšíva, uchytené v špeciálnom ráme.

Krížiková výšivka získala silnú pozíciu najmä v 19. a prvej polovici 20. storočia. V porovnaní s inými technikami bola menej náročná a umožňovala ľahšiu reprodukciu vzorov. V čistej podobe sa často využívala pri zdobení menej nápadných partií odevu, ako boli golieri alebo manžety mužských košiel. (Zdroj: Oľga Danglová „Výšivka na Slovensku“)

Pár údajov z histórie krojov:

Približne od polovice 19. storočia sa v ľudovom odevu stretávame s rozlišovaním na denný odev a sviatočný, reprezentatívny kroj. Pracovný odev slúžil na bežné nosenie pri poľných prácach, prácach okolo statku, sejbe, žatve a pod.

Sviatočný ľudový odev - kroj, ako sa najčastejšie pomenúva, sa obliekal na účasť pri náboženských obradoch, výročiach v dedine, tradičných jarmokoch, rodinných životných jubileách a oslavách, ako bol krst, svadba, pohreb.

Ivan Murín so synmi

Práve kroj prináša prvky sviatočné, príležitostné a špecializované podľa situácie a prostredia, iná farba výšiviek sa využívala na Vianoce, iná na Veľkú noc. Slovenský ľudový odev sa prvýkrát predstavuje na národopisnej výstave v Moskve v roku 1867. Práve na tejto výstave získal mužský a ženský kroj z Liptovskej Lúžnej dokonca striebornú medailu. Na medzinárodnej výstave vo Viedni v roku 1873 vzbudili neobyčajný obdiv bohaté slovenské kroje, výšivky a čipky a ich tvorkyne si želala spoznať osobne aj cisárovná. Výstavku slovenských výšiviek v roku 1887 usporiadal spolok Živena, spolok slovenských žien v Martine. Výstava sa stala skutočnou národnou manifestáciou.

Zhromaždilo sa na nej 1676 výrobkov od 149 zberateľov a 580 majiteľov, a to nielen z územia dnešného Slovenska, ale aj od Slovákov z Dolnej zeme (dnes Maďarsko), z Moravy a Čiech. Exponáty výstavy sa stali základom zbierok Slovenského národného múzea v Martine.

V publikácii „Tradičná kokavská svadba“ Štefan Repčok, uvádza:

Zdobenie – vyšívacia technika

V Kokave nad Rimavicou mizne sneh už v polovici marca, na úslniach a priedomí sa začína zelenáť trávica. Vtedy už v každej domácnosti bolo tkanie ukončené, plátno sa postrihalo do kusov „koncieu“, ale bolo ešte „surové“. Aby sa mohlo použiť na rôzne veci, muselo sa ešte upravovať, zjemňovať. Najprv to bolo zváranie, ktoré sa robilo tak, ako pri zváraní pradien, t. j. v drevenej kadi. Nasledovalo plákanie v potoku a za ním bielenie. Jednotlivé „konce“ plátna sa prestreli na lúku v blízkosti potoka a polievacou kupou sa polievali vodou z potoka, a to po každom uschnutí. Bielením sa plátno nielen zjemňovalo, ale aj bielilo, t. j. sivé prírodné sfarbenie konopných nití sa menilo na biele, či belšie.

Bielenie trvalo týždeň. Za ním znova nasledovalo zváranie a ďalší týždeň bielenie. To sa opakovalo trikrát za sebou.

Po skončení sa plátno dobre vypralo a vysušilo a nakoniec sa dávalo na „vyhladenie, t. j. mangľovanie“. Takto upravené plátno bolo už pripravené na použitie pri ošatení...

Jaroslav Spišiak

Dana Langhofferová z Detvy :

Návštevníkom festivalu Koliesko nielen porozpráva o ručnom vyšívaní krížikom, ale túto techniku aj sama predvedie.

- **vyšívanie, krížikovanie**

Už od mala som sa venovala ručným prácam. Bavilo ma šitie, vyšívanie, hlavne krížikovanie a trochu som sa naučila aj háčkovanie.

Na základnej škole som sa rozhodla, že budem navštevovať strednú školu textilnú v Ružomberku.

No, keďže človek mieni a osud mení, ocitla som sa na strednej škole strojárskej v Detve, kde som študovala štyri roky odbor strojárstvo. Ale už vtedy som vedela, že sa tomuto remeslu venovať nebudem. Stále som sa venovala výšivke a šitiu rôznych krojov, ktoré som mohla využívať pri mojom dieťati.

Dana Langhofferová s detvianskou výšivkou

Moja záľuba mi vnukla venovať sa tomuto koníčku naplno, až sa stal mojim zamestnaním. Už dva roky pracujem ako živnostníčka a venujem sa výrobe a renovovaniu krojov.